

ТРАДИЦІЙНІ КОМПОНЕНТИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ЗАМОВЛЯНЬ

У статті з'ясовано, що типова структура усного замовляння простіша за структуру писемного. Зазначено, що словесне відтворення акціонального моменту, змалювання сакрального помічника, прохання або наказ, закріплювальна кінцівка є основними елементами текстів замовлянь.

Ключові слова: *замовляльні тексти, магія, структура, сакральний помічник, магичне побажання, світобачення.*

The article defines that the typical structure of oral spells is simpler than the structure of the written ones. We mentioned that the verbal expression of a focal moment, showing sacral helper, requirement or order, fixing ending are the main elements of the texts with spells.

Key words: *texts with spells, magic, structure, sacral helper, magical wish, outlook.*

Визначаючи теоретико-методологічні засади своїх праць, дослідник давньоукраїнської літератури і фольклору С.К. Росовецький підкреслює, що на всіх етапах розвитку культури українського народу найважливішими завданнями її самоосмислення виступали пошук та ідентифікація власних коренів у давньослов'янській та індоєвропейській культурах. Ці завдання залишаються начасними й тепер, а можливості їх наукового вирішення далеко ще не вичерпані. А тим часом необхідне вирішення, наукова ідентифікація та реконструкція духовних реалій передукраїнства. Потрібне дослідження

спадкоємних зв'язків національних / етнічних словесних культур як засобу для реконструкції архаїчної усної праісторії українського красного письменства, відтворення прадавніх форм української усної традиції [2, с. 1, 5].

Словесна і несловесна частини замовляння мають бути досліджені на тлі співвідношення вербальних і невербальних елементів народної творчості в цілому. Обрядова частина замовляння супроводжується словами, як-от: *У гуцулів купують хліб на Василя, Новий рік. Господиня йде до води й тричі занурює хліб у воду, примовляючи: «не купається хліб у воді, але я в здоров'ї і в силі». Потім набирає господиня води до коновки, каже: «Не воду беру, але мід і вино...»* [1, с. 301]; *Коли дитина кричить, її носять «під кури». Взяла дитину в пелену та й понесла, у жменю кукурудзи набрала. Читала «Отче наш» три рази – туди й відтіля. А там проказувала три рази: – Кури чорні, кури білі, кури сірі, кури рябі, кури жовті, кури глинясті (яка є масть курей такі й казати). Візьміть хрещеного, народженого, молитвеного младенця крикиси. Раз скажеш, сипнеш кукурудзи трохи, і другий раз, і третій. А дитину держать рівно біля живота, не спускають* [1, с. 207].

Згідно з теорією С.К. Росовецького, типова структура усного замовляння простіша за структуру писемного і включає такі традиційні компоненти: словесне відтворення акціонального моменту – застосовують у тому випадку, якщо змальовану дію не можна виконати або коли необхідно підсилити магічний вплив дії її словесним відтворенням; молитовне звернення до надприродної істоти; «даний чи умисний образ», використаний для порівняння (О.О. Потебня), або змалювання сакрального помічника – головний і ообов'язковий компонент замовляння, що може утворювати замовляння за відсутності інших компонентів, саме тут зосереджено сакральний, здебільшого двовірний, зміст замовляння; прохання або наказ; закріплювальна кінцівка [2, с. 180].

Зазначимо, що писемні тексти замовлянь також репрезентують названі вище компоненти, як-от: молитовне звернення до надприродної істоти, наприклад: *Господи Боже! Прийми молитву в цей час, / Яко сам себе приймаєш, / Душу*

просвіти, тіло очисти / Від всякої хвороби, як сам святий. / Ізціли немощі наші, / Обстав нас ангелами! [1, с. 26].

Назвавши на ім'я сакрального помічника, показавши його магічну силу, той, хто замовляє, отримує право на поміч, а оскільки він розкриває певні сакральні таємниці помічника, то отримує і владу над ним. Замовляння нагадує пароль захищеного комп'ютерного файлу, знання якого відкриває до прихованої інформації [2, с. 181]: *Водице-кринице! / Ти умиваєш луги, береги, / Умий рожденного, хрещеного (Петра) / Від усякої погані, від усякої болі, від усякого бруду. / Водице-здравнице, говірнице, / Як ти в Бога славна, / Так аби славен був / Рождений, хрещений (Петро) / Во віки віків!* [1, с. 22].

Замовляння – найскладніший різновид індивідуальної магічної формули, елементарним різновидом якої виступає магічне побажання [2, с. 181], часто виражене порівняльними конструкціями на кшталт: *Щоб рождений, хрещений (Федір) / Був здоровий, як горіх, / Як твердий камінь* [1, с. 23]; *Як щезають дими від вітрів, / Так, щоб біль щезала, пропадала / Від тіла красногочудного, / Цього родженого, хрещеного (Федора) / І до нього діла не мала* [1, с. 22].

Прохання спостерігаємо у замовляннях: *Господи, допоможи! / В щасливу годину, / В щасливу хвилину, / В щасливу секунду!* [1, с. 31]; *Святий отче Миколаю, угоднику Божий, помошнику скорий, допоможи мені ласкою своєю небесною пристрій вимовити і виговорити* [1, с. 41], а наказ функціонує у тексті: *Болячка польова, болячка віхрова, / Болячка навіяна, болячка вітрова, / Болячка навіяна, болячка набродяна, / Болячка наспана, болячка наслана – / Я тебе вимовляю, на сіль виганяю: / Виходьте! – / Які ви не є – / колючі, болючі, вогненні, / вугрові, лишайні, екземні* [1, с. 32].

Закріплювальна кінцівка замовлянь здебільшого містить лексику на позначення християнської релігії, наприклад: *Аміль, аміль, аміль* [Ви, зорі, с. 37]; *Я словом, Господь із помоцу* [1, с. 51]; *Я з словами, а Господь Бог із своїми устами, із Духом святим* [1, с. 64], а також вигуки на кшталт: *Тьху, тьху, тьху!..* [1, с. 46]; *Тьху! Згинь, пропади! Де взявся – туди йди!* [1, с. 49].

Віднаходимо замовляння, у якому поряд функціонує релігійна й побутова лексика, як-от: *Аміль, аміль, аміль! Тьфу, тьфу, тьфу!* [1, с. 297].

Слід звернути особливу увагу на те, що С.К. Росовецький розглядає замовляння в якнайширшому контексті інших фольклорних жанрів, здійснює спробу формалізації визначення замовляння та інтерпретації його будови.

Таким чином, фольклорне замовляння, маючи чітку структуру і відображаючи архаїчний синкретизм словесних і несловесних елементів народної творчості, функціонує в контексті міфологічного або, зважаючи на можливості протиставлення ідеології і практики, магіко-міфологічного мислення, що зберігається у фольклорі дуже великою мірою. Основними елементами текстів українських замовлянь є словесне відтворення акціонального моменту, змалювання сакрального помічника, прохання або наказ, а також закріплювальна кінцівка.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук ; передм. М. Г. Василенка. – К. : Молодь, 1991. – 336 с.

2. Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні / Станіслав Казимирович Росовецький. – К. : Вид-во українського фітосоціологічного центру, 2007. – Ч. II: Жанри. – 236 с.

Відомості про автора

Світлана Андріївна Шуляк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: стилістика, семантика, мова українського фольклору.

Телефон: 0973906733, e-mail: shulyak_svitlana@ukr.net.

Сертифікат учасника конференції потрібен.